

DLA doktori értekezés tézisei

Suszter Ágnes

A 17-18. századi fuvola intonációs körei

Karasszon Dezső

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődés-
történeti tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2010

I. A kutatás előzményei

A fuvola repertoár-bővítés és fuvolahasználat talán kissé elhanyagolt, vagy föl nem fedezett oldala a komplex vokális-instrumentális művek területe. Jóllehet sok zeneszerző életművének éppen a csúcspont-szerű pillanatai esnek az oratórikus művészet területére, és egy adott hangszer, például a fuvola szerepéről és jelentőségéről óhatatlanul csak hiányos képe lehet annak, aki ezeket figyelmen kívül hagyja. Az oratórikus művek szövegösszefüggése és a drámai szituáció kulcsot ad az előadó és a hallgató kezébe érzékletes képeivel, ezek ugyanis legtöbbször, sőt szinte mindig félreérthetetlen intonációkat tárnak elénk. Éppen ezzel vetnek új fényt a nem szöveges darabokra is.

Ujfalussy József *Zenéről, esztétikáról* című cikk- és tanulmány-gyűjteményében „*Intonáció, jellemformálás és típusalkotás Mozart egyes műveiben*” című tanulmányában a mozarti intonációkat vizsgálva így ír erről: „minden jogunk megvan annak a feltételezéséhez, hogy azonos, vagy hasonló zenei hangzások, intonációk szöveg nélkül is hasonló jelentést hordoznak, mint szöveges, színpadi változatukban.”¹

A 17-18. századi fuvolahasználat földolgozásában úr tátong. A dolgozat során alapul vett három fő forrás kivételével a kutató csak elvétve bukkan rá a témához kapcsolódó cikke, tanulmányra. Ide sorolható Szabó Réka² és Libor Dóra³ szakdolgozata. A vizsgálódónak segítséget nyújthat még Dratsay Ákos cikke: „Fuvolásáriák J. S. Bach oratórikus műveiben”,⁴ valamint Katona Márta zenetörténész Georg Philipp Telemann (1681-1767) fuvolahasználatáról tartott előadása a XX. Országos Fuvolás Találkozón.⁵

II. Források

Dolgozatom három fő forrásra támaszkodik: Ujfalussy József: *Intonáció, jellemformálás és típusalkotás Mozart egyes műveiben* című tanulmányára,⁶ Karasszon Dezső „*J. S. Bach és a fuvola esztétikája*” című előadására, amely 2000. október 21-én hangzott el a XVIII.

---

¹ Ujfalussy József: „Intonáció, jellemformálás és típusalkotás Mozart egyes műveiben.” In: Ujfalussy József: *Zenéről, esztétikáról – cikkek, tanulmányok*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1980.) 7-48.,7.

² Szabó Réka: *Bach és a fuvola*. Szakdolgozat, Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2005.

³ Libor Dóra: *Bach jelentősebb fuvolás kantátái*. Szakdolgozat, Debrecen, Debreceni Egyetem Konzervatóriuma, 2006.

⁴ Dratsay Ákos: „Fuvolás áriák J. S. Bach oratórikus műveiben” *Fuvolaszó* IX./30. (2000./március) 5-7.

⁵ Katona Márta: *Georg Philipp Telemann*. Az előadás elhangzott 2003. november 29-én Karcagon a XX. Országos Fuvolás Találkozón. Az előadásról videofelvétel készült. (A dolgozat írója az előadáson jelen volt.)

⁶ Ujfalussy.

Debreceni Országos Fuvolástalálkozón, továbbá Csalog Benedek szakdolgozatára: *Das Querflötengebrauch in den Opern von G. Fr. Händel*.⁷

A téma általánosabb földolgozását Ujfalussy kiváló tanulmányában kísérhetjük figyelemmel. Ez alaposságával, precíz módszerével és a legjellemzőbb mozarti-intonációk elemző bemutatásával dolgozatom írása során mindvégig példaként szolgált. Karasszon egy nagy zeneszerző életművén belül próbálta meg Ujfalussy szemléletmódjának az érvényesítését. Előadása gondosan fölépített, tartalmas volt. A Johann Sebastian Bach (1685-1750) oratórikus műveiben megjelenő változatos fuvolahasználatról átfogó képpel rendelkező előadó külön érdeme, hogy előadása érzékletes hangzó anyaggal bőven illusztrált volt. Munkám során segítségül szolgált ennek rövid vázlata – amely megjelent a Magyar Fuvolástársaság Syrinx Alapítványának lapjában.⁸ Ismét fuvolás vonatkozású dolgozatom harmadik támpontja, Csalog Benedek szakdolgozata. Csalog Händel operáinak fuvolahasználatát vizsgálja. Az általa földolgozott anyag hatalmas – a két előző szerző esetével azonosan. Munkája rendszerező, a vizsgált tételeket sok tényezőt vizsgáló táblázatba foglalja. A tanulmány végén rövid összefoglalás található.

A dolgozat írása során terjedelmes háttéroidalom használata volt szükséges. Vizsgálódásom tárgyául választott zeneszerzők életét, műveit számos könyv, tanulmány dolgozza föl (lásd a Bibliográfiát). A tanulmányok tekintetében munkám során inspiráló volt Komlós Katalin Joseph Haydn költészetét bemutató előadása.⁹ A művek alaposabb ismertetése érdekében továbbá fontosnak tartottam a régi zene előadásmódjában való elmélyülést. Ebben nagy segítséget nyújtottak például a Péteri Judit-szerkesztette *Régi zene* cikk- és tanulmány-gyűjtemény két kötetének cikkei.¹⁰

III. Módszer

Dolgozatom megírásához a vokális-instrumentális anyag tekintetében három irányból gyűjtöttem anyagot: G. Fr. Händel nagy példaképének és legfontosabb előfutárának, Henry Purcellnek (1659-1695) az anthemjeiből és ódáiból; G. Fr. Händel anthemjeinek, masquejainak és oratóriumainak-; illetve a bécsi klasszikus korszak egyik kulcsfigurája,

---

⁷ Csalog Benedek: *Das Querflötengebrauch in den Opern von G. Fr. Händel*, Hága, Koninklijk Conservatorium, 1991. Kézirat. (A szerző tulajdonában.)

⁸ *Fuvolaszó* IX./31 (2000./április). 4.

⁹ Komlós Katalin: *Haydn költésze*. Rádióelőadás. Bartók Rádió MR3 2009. november 7. Az előadás írott változatát lásd: <http://www.mr3-bartok.hu/content/view/7428/38/>

¹⁰ In: Péteri Judit (szerk.): *Régi zene. Tanulmányok, cikkek, interjúk. I-II.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1982.)

Joseph Haydn (1732-1809) két nagy oratóriumának fuvolás tételeiből. Az instrumentális tételek esetében J. S. Bach és G. Fr. Händel fuvolaszonátáit, illetve Georg Philipp Telemann tizenkét szólófantáziáját vizsgáltam.

Megfigyeléseimet és azok tanulságait az idézett Bach-előadás fölépítését követve mutatom be. A dolgozat minden fejezete három részre tagolódik. A fejezeteken belül először a kategóriák lényegét, általános ismertető jegyeit fogalmazom meg. A 2. alpont alatt a vokális-instrumentális zenei példák intonáció-orientált elemzéseit találhatók. Végül, a fejezet harmadik részében (3. alpont) a tisztán instrumentális tételeket tárgyalom.

Reményeim szerint a dolgozat valamelyest pótolja a magyar fuvolás szakirodalom témával kapcsolatos hiányosságait, a témában való vizsgálódásomat a dolgozat megírásával nem tekintem lezártnak.

IV. Eredmények

Dolgozatom inspirálója Karasszon Dezső: *Johann Sebastian Bach és a fuvola esztétikája* című előadása volt. Karasszon a bachi fuvola-intonációk meghatározására négy kategóriát vezetett be: a „panaszoló”, a „szaladó”, a „pasztorális” és a „harangozó” fuvola kategóriáját. Vonzó lehetőségnek tűnt az előadás gondolatmenetét más szerzőknél kipróbálni, illetve megvizsgálni, hogy a kategóriák másnál alkalmazva is beválnak-e, vagy hogy lehet-e azokat az eddigiektől eltérő típussal bővíteni, akár 17. századi szerzőknél, akár például a kortárs Georg Friedrich Händel (1685-1759) életművében. Ujfalussy feltételezését (lásd előbb) alapul véve tovább menve: vajon ezek az intonációk valóban jelen vannak, jelen lehetnek a pusztán hangszeres művekben is? Motivikus megjelenésük szerint párhuzamba vonhatók-e az oratórikus művekbeli társtételeikkel?

Dolgozatom Ujfalussy József feltételezését igazolni látszik, bebizonyosodott továbbá, hogy a Karasszon által fölállított esztétikai kategóriák kitágított kereteken belül is érvényesek. Megállapíthatom, hogy a 17-18. században a hangszer kifejezésének lehetőségei érzelmek, affektusok igen széles perspektíváját, skáláját foglalja magába. A Karasszon Dezső által megjelölt négy fuvola-intonációt egy ötödikkel, a halkán trillázó fuvola intonációjával gyarapítottam.

A dolgozatnak igazi haszna, értéke akkor van, ha a benne foglalt ismereteket a kutató és előadó művészi tevékenysége során hasznosítja és a bemutatott intonációkat esetleg transzformáltabb, árnyaltabb alakjukban is fel tudja ismerni, hiszen így maga a zenei nyelv

válík sajátjává. Remélem, hogy munkámat számos gyakorló zenész tudja majd használni előadói tevékenysége során.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

A tény, hogy a 17-18. századi oratórikus művek a fuvolarepertoár-bővítésnek elhanyagoltabb oldalát képezik, jelzi, hogy ezek a remekművek igen ritkán csendülnek föl hazánk koncerttermeiben, az előadóművésznek nemigen nyílik alkalma például Händel Theodora-jában közreműködni.

A művész-tanárnak azonban adott a lehetőség, hogy megszerzett ismereteit a tanítás során kamatoztassa. Egy-egy hangszeres mű lényegesen gyorsabban és főleg mélyebben föltárja magát, ha annak szöveges társtételeit is megvizsgáljuk, így egy értőbb előadás reményében célravezető a növendéket a tanult darab oratórikus testvértételeivel is megismertetni.

Az előadóművésznek ezen túl alkalma nyílik az ismertetett intonációkat bármely instrumentális vagy oratórikus barokk és klasszikus műben keresni, sőt időtől és tértől függetlenül vizsgálni, várni, hogy egy-egy kategóriára jellemző motívika vajon mely darabokban bukkan föl.